

Straffuldbyrdelsen i lukkede anstalter.

Af RUDOLF THIEME.

Reformbestræbelserne m. h. t. afsoningen af de korte og mellem-lange frihedsstraffe har ført til, at de åbne og halvåbne anstalter nu anses for mest formålstjenlige i de skandinaviske lande. Diskussionen på kriminalismødet i Stockholm ifjor viste en overraskende principiell enighed på dette punkt.

Den næste alvorlige opgave, som trænger til en praktisk løsning, er afsoningsreformerne for de *lange frihedsstraffe* i de anstalter, der af sikkerhedsmæssige grunde bør forblive lukkede. Også her må man forsøge at eliminere de velkendte, rent negative virkninger af den lukkede anstalts totale isolation og dens unormale livsform. Ligesom man i de åbne anstalter principielt søger at tilvejebringe et kompromis mellem frihedsberøvelsen på den ene og en positiv social tilpasningsterapi på den anden side, må også de lukkede anstalter på enhver tænkelig måde reformeres i samme retning.

Som et bidrag til en sådan reform vil jeg her skildre et eksperiment, som gennemførtes i Mellemtyskland i årene 1925—33, og hvor jeg selv fra den tidligste planlæggelse i nogle år har været med som aktiv medarbejder i selve anstalten (Zuchthaus Untermassfeld, Thüringen).

Anstalten havde plads til ca. 300 fanger, som allesammen afsønde tugthusstraffe af en gennemsnitsvarighed over 3 år. Afsoningen skete i fællesskab med eneceller om natten.

Straffuldbyrdelsen foretoges i 3 stadier: et modtagelses-, et behandlings- og et „probation“-stadium. De 3 stadier dannede indenfor anstalten 3 selvstændige afdelinger, som hver blev ledet af en akademisk uddannet psykolog eller pædagog.

Gennemsnitligt var $\frac{2}{3}$ af fangerne på behandlingsstadiet; resten fordelte sig ligeligt på modtagelses- og „probation“-stadiet. Lederen af den sidstnævnte afdeling sørgede også for de få syge og disciplinært straffede fanger.

Planen gik ud på at nærme afsoningen så vidt som muligt til det normale liv ved at vække og opmuntre fangens initiativ og muliggøre et selvstændigt medarbejde indenfor et lille særpræget samfund.

Den første reform gjaldt *arbejdet og arbejdstiden*. Staten startede et „andelsselskab med begrænset ansvar“, som overtog hele arbejds-

driften. I løbet af ca. 2 år blev der efterhånden indrettet moderne værksteder (snedkeri, trykkeri, skræderi og en fabrik til fremstilling af tommestokke). Ordrene kom mest fra staten selv: blanketter, uniformer, kontormøbler, vinduer m. m.; den sidstnævnte fabrik oparbejdede en ikke ubetydelig export, som dækkede en del af andre afdelingers midlertidige underskud. Anstalten ejede endvidere 2 mellemstore gårde med ca. 12 heste og 80 køer og tyre; disse landbrug gav ret betydelige indtægter gennem salg af højtforædlede avlstyre.

Arbejdstiden var fastlagt fra kl. 7 til 16 ÷ 1 time frokostpause og måtte ikke — som tidligere — afbrydes af afhøringer, fremstillinger, skole m. m. Alle disse rent anstaltsmæssige foranstaltninger blev henlagt til efter arbejdstiden. Man opnåede på denne måde en normal arbejdstid med normal præstation uden afbrydelser og forstyrrelser af en rationel arbejdsproces.

Efter en vanskelig overgangstid af ca. 1 år var den deprimerende atmosfære af „sysselsættelse“ med uproduktivt arbejde totalt udryddet; ved de mange specialmaskiner arbejdede fangerne efter akkordsystem, vagtpersonalet på værkstederne kunne indskrænkes betydeligt, fangernes interesse for regelmæssigt arbejde forhøjedes, og forholdet til de mange særligt kvalificerede værkførere var helt anderledes end det til det tidligere vagtmandskab. Kun for invaliderne og de gamle fandtes stadig nogle værksteder for kurvefletning o. l. mindre krævende arbejde.

De forholdsvis lange straffetider tillod en omfattende oplæring af fangerne efter deres individuelle evner og interesser. De labile og ustadige fanger kunne indenfor visse grænser flyttes rundt uden større tab, og denne imødekommenhed lønnede sig næsten altid gennem en positiv reaktion fra fangens side. Afdelingslederne tilbragte selv en del af formiddagen på værkstederne, hvor det praktiske arbejde gav et værdifuldt „neutralt“ grundlag for kontaktdannelse. „Hvis man vilie fangen noget, måtte man opsøge ham på arbejdspladsen“; dette motto havde en ganske overordentlig stor og gavnlig indflydelse på arbejdslysten, fangens selvhævdelsesdrift og hans følelse af at være med i en normal produktiv arbejdsproces.

Efter endt arbejdstid var der 4—6 timer til rådighed til fremstilling, undervisning, studiekredse, gårdture, gymnastik, møder og rekreation. Fritiden var således faktisk udfyldt for alle fanger, som deltog i anstaltens indre liv.

Gennemførelsen af denne reform skete suksessivt og ikke uden

vanskeligheder. Den største modstand kom fra vagtpersonalet og funktionærene af mellemgraderne, som var groet fuldstændig fast i de „gamle, gode traditioner“ med disciplin som eneste indhold. En del af de mest oppositionelle måtte forflyttes til mindre anstalter, andre gik efter nogen tids „væbnet neutralitet“ ind i reformarbejdet, mest fordi de rent disciplinære forhold gennem disse reformer forbedredes på en for alle overbevisende måde. Medens der i 1925 havde været pladsmangel i straffecellerne, kunne vi allerede et år senere ombygge en del af dem til barberstue, marketenderi og læsestuer; i 1927 havde vi kun „isolationsrum“ tilbage. En del af de stemningslabile fanger lærte sig selv at anmode om en tids „isolation“, før der var sket alvorlige disciplinære forseelser.

Deltagelsen i fritidsforanstaltningerne var helt frivillig. Vi begyndte med studiekredse, hvor fangerne selv bestemte emnerne. Det vakte megen opsigt, at fangerne valgte „straffuldbyrdelsen“ som første „farlige“ emne til den første studiekreds, men vi behandlede det i ca. 3 måneder med stort udbytte for begge parter. Jeg ledede diskussionen så passivt og neutralt som muligt, og det viste sig her som ved mange andre lejligheder, at fangerne var langt strengere og mere uforsonlige i deres stillingtagen end „vi“, og jeg fik udmærkede muligheder for at få kontakt med de mere aktive fanger. Vi behandlede straffeloven, benådningsmulighederne på grundlag af den skiftende politiske situation, og eliminerede på denne måde en stor del af de traditionelle fordomme overfor anstaltsledelsens planer og hensigter.

Vi startede et mandskor og et orkester. Der fandtes en del fanger, som tidligere i mange år havde spillet til dans i landsbyerne; disse musikere fik nogle måneders undervisning af medlemmer af Hofkapellet i Meiningen mod til gengæld selv at påtage sig undervisning af andre interesserede og kvalificerede fanger. Blandt vagtpersonalet fandtes nogle rytmisk ret rutinerede militærmusikere, som — efter nogen betænkelighed — trådte til ved de sidste prøver. — Orkestret havde i 1927 33, mandskoret 45 medlemmer. Vi spillede næsten udelukkende lettere „opusmusik“, og fik ofte besøg udefra af solister, også kvindelige, som gerne kom igen efter deres første, lidt nervepirrende debut i et tugthus.

Jeg skal ikke her komme ind på en lang påvisning af „musikens opdragende virkning“. Den mest positive side af musikudøvelsen var dens kontaktdannende virkning; der var ca. 50 fanger, som mødte regelmæssigt 2 gange om ugen til et neutralt, ikke anstaltpræget sam-

arbejde. Man vandt fangernes tillid, som indirekte gavnede hele anstalten; man kunne vænne de overfølsomme fanger til sagligt begrundede irettesættelser og give disciplinen et forståeligt positivt indhold. Omtrent hver måned var der koncert for alle fanger; disse kunne nedlægge en — endda anonym — kritik i en brevkasse i spisesalen, og det var forbavsende at læse disse spontane reaktioner på f. eks. en symfoni af Haydn eller en klaverkoncert af Mozart. Sommeren igennem var der om søndagen friluftskoncert i anstaltens store gård, mens fangerne lå på græsplænen.

Anstaltsledelsens medlemmer forpligtede sig til skiftevis at sørge for et underholdningsarrangement hver søndag eftermiddag (foredrag, film, musik, recitation m. m.) for at undgå søndagens „tomme timer“ for de mange initiativløse fanger. De udøvende blev næsten uden undtagelse hentet udefra og vi lagde stor vægt på afveksling og brogede indtryk af forskelligt niveau.

Ved siden af studiekredsene fandtes en frivillig undervisning i elementære fag; initiativet kom fra fangerne selv, og vi undgik på denne måde en mængde skuffelser og misgreb. Der gaves endvidere lejlighed til selvstændigt håndværksmæssigt fritidsarbejde.

Man vil forstå, at sammenhobningen af alle disse foranstaltninger til de sene eftermiddags- og aftentimer førte til, at de aktivt medarbejdende fanger havde travlt, og at denne travlhed efterhånden rev flere og flere af de mindre aktive fanger med. Man mærkede faktisk ikke længere noget til den kedsommelighed, som ofte præger fritimerne i en lukket anstalt.

En stadig kilde til opposition fra personalets side var fangernes medarbejde gennem deres *tillidsmænd*. De valgte tillidsmænd, som måtte godkendes af anstaltsledelsen, var ofte taktisk meget kloge „realpolitikere“, som selv bekæmpede alle yderligheder, fordi fordelene ved deres medarbejde var ganske håndgribeligt for alle. Senere indrettede vi et marketenderi, som fangerne selv administrerede, og hvor de kunne købe småting, bl. a. frugt, for deres egne penge og bestille materialer til deres sløjdarbejder. Heller ikke her blev der konstateret alvorlige misbrug, og en stor del af de uudryddelige byttehandler fangerne imellem faldt næsten bort gennem denne foranstaltning i forbindelse med de betydeligt stigende indtægter, som fangerne fik udbetalt hver uge. Fangerne havde også deres egne frimærkehæfter, hvad der lettede administrationsarbejdet betydeligt.

Selv m. h. t. disciplinære forhold var tillidsmændenes medarbejde

ofte yderst værdifuldt, efter at de havde fattet tillid til vore afgørelser, som allesammen blev rationelt begrundede i deres nærværelse. Den tid, man ofrede på disse „unødvendige“ forklaringer, var meget velanvendt, fordi fangerne begyndte at stole på os, selv om de ikke altid kunne forstå mere problematiske afgørelser.

På *modtagelses- eller observationsstadiet* var fangerne de første uger eller måneder isolerede, indtil den meget grundige sociale, psykiatriske og psykologiske undersøgelse var afsluttet. Denne foretoges på en for fangen ganske naturlig, „indirekte“ måde, d. v. s. uden direkte psykotekniske o. l. testningsmetoder, som efter min erfaring virker ret generende på ældre fanger. Vi nøjedes med samtaler, forespørgsler m. m. Afdelingslederne kontrollerede gennem alle 3 stadier selv hele den ud- og indgående post og fik derigennem indblik i fangens forhold til hans pårørende; ligeledes „kontrollerede“ afdelingslederne de besøg, som fangen modtog, og man kunne også derigennem opnå bedre kontakt både med fangen og hans pårørende f. eks. ved en længere samtale efter besøget. *Brevcensur og besøgskontrol* er — udnyttet på denne måde — absolut ikke noget „anden rangs“ arbejde, men et meget værdifuldt middel til kontaktdannelse.

Observationsresultatet blev skrevet ned i en udførlig redegørelse til anstaltsledelsen; et kortere uddrag blev duplikeret og uddelt til andre interesserede funktionærer. I disse uddrag måtte man i begyndelsen tage stærkt hensyn til det uøvede personales mindre heldige nysgerrighed og snakkesalighed.

Funktionærrådet tog derefter bestemmelse om fangens overførelse til behandlingsstadiet og arbejdspladsen. Alle fangens papirer flyttedes over til den nye afdelingsleder, som fortsatte med at påføre iagttagelser m. m. under hele opholdet.

På *behandlingsstadiet* foretoges strafafsoningen i fællesskab, dog havde alle fanger enesovecelle om natten. Under gårdturen bevægede fangerne sig frit i den store fællesgård, hvor der samtidig var lejlighed til gymnastikøvelser og boldspil. Probationsstadiet havde ingen bestemt tid til gårdturen, og fangerne kunne bevæge sig frit på anstaltsområdet efter arbejdstiden.

Probationsstadiets fanger beboede en særlig fløj i anstalten, som var helt under deres selvforvaltning. Fangerne fik efter nogen tid lov til en større søndagstur udenfor anstaltsområdet under ledsagelse af civilklædte afdelingsledere. Der indtraf i begyndelsen nogle undvigelseser af kortere varighed, og vi fik en meget dårlig pressekritik — men

efterhånden passede de mere fornuftige fanger selv på deres mere labile kammerater, og der er ikke sket noget tilbagefald i forbindelse med disse søndagsture, som fangerne naturligvis var særlig glade for.

Alle *prøveløsladelser* blev omhyggeligt forberedt måneder i forvejen, og fangens egne ønsker var afgørende for planlægningen. Først i trediverne blev prøveløsladelserne „obligatoriske“; tidligere måtte fangen selv arbejde sig op til probationsstadiet gennem en — omend ofte ringe — personlig indsats. Ved prøveløsladelserne lagde man særlig vægt på ved siden af en passende arbejdsplads at skaffe fangen en passende *omgangskreds* efter arbejdstiden, f. eks. i en familie, en forening eller i et hjem. Dette er ofte mere afgørende for forebyggelsen af tilbagefald end en vellønnet arbejdsplads alene.

Da alle 3 afdelingsledere samt direktøren deltog i undervisningen og alle øvrige foranstaltninger, havde alle fire — særlig også på grund af den lange afsoningstid — et udmærket kendskab til alle fanger og deres reaktioner, et kendskab, som var særlig gavnligt under forberedelsen af prøveløsladelsen. Fangens anstaltsakter med de mange notater fra hele opholdstiden ydede — foruden den individuelle hjælp — samtidig værdifulde bidrag til studiet af de labile og holdningsløse kriminelle.

Ud fra rent specialpræventive synspunkter var eksperimentet absolut positivt og vellykket; ligeledes blev de disciplinære forhold fundamentalt forbedret og hele stemningen i anstalten hævet betydeligt. Dette lille særprægede samfunds livsformer lå det normale liv væsentligt nærmere, skabte traditioner og vaner, som var mindre nedbrydende for fangen, og muliggjorde en langt større udfoldelse af det personlige initiativ.

Det ville være urigtigt, at gå let hen over de konstante vanskeligheder, som anstaltsledelsen også efter indførelsen af reformerne havde at kæmpe med. Blandt fangerne fandtes mange intrigante egoister, som prøvede alle kneb, som de havde lært i andre anstalter, men gennem fangernes kollektive medarbejde havde man langt større chancer for at opdage og påvirke dem. En uventet og mærkværdig vanskelighed frembød visse, nærmest massepsykotiske stemningssvingninger i mindre eller større fangegrupper, som følte sig forurettet eller ville gennemtvinge noget uigennemførligt, mest ganske barnlige bagateller, f. eks. ved udsmykningen af anstalten på festdage eller rengøringen bagefter. Det krævede ofte stor tålmodighed at overvinde sådanne forstyrrelser med en appel til fornuften hos de mere modne fanger i stedet for at „give en ordre“.

Til trods for, at vi faktisk kun havde ældre og grovere lovovertrædere, var stemningsniveauet udpræget infantilt og umodent, også m. h. t. smagen, og var — bortset fra nogle undtagelser — på mange punkter nærmest upåvirkeligt. Der var næsten altid et eller andet, som var „mode“ i kortere eller længere tid, f. eks. skakspil, sport eller engelsk eller endda — rengøring. Her krævedes en hel del omtanke fra ledelsens side for at afbalancere disse sporadiske luner uden at ødelægge noget værdifuldt.

Samtidig med en påvirkning af fangen i den rigtige retning må man i lige så høj grad stadig påvirke hele anstaltens *personale*, som vi ofte samlede til møder under tvangfri, selskabelige former, særlig om vinteren, og helt uafhængigt af den regulære uddannelse af personalet, hvor man jo aldrig får de ældre, men mere indflydelsesrige funktionærer med.

At indføre så vidtgående reformer pludselig og med et traditionsbundet modstræbende personale er umuligt og kan kun skade reformarbejdet. Det er hverken reglementerne eller bygningerne, som er det afgørende, men de mennesker, som bærer reformarbejdet og formår at gennemføre det til trods for de momentane og de konstante vanskeligheder, man her må regne med.

Men til gengæld er arbejdet her i mange henseender langt mere tilfredsstillende end ved de korte frihedsstraffe, hvor man ofte i forvejen må resignere m. h. t. enhver terapeutisk behandling. Grundigere indsigt i den for straffuldbyrdelsen fornødne menneskekundskab kan man egentlig kun tilegne sig i de lukkede anstalter, og også tilsynet med de prøveløsladte, som har en større reststraf tilbage, giver langt mere værdifulde indsigter i de kriminelles livsformer og -vilkår.

Jeg har her fremført nogle af de mere generelle foranstaltninger til en sådan reform, men disse åbner samtidig muligheder for en intensiv *individuel terapi*, fordi de ydre livsforhold ligger det normale liv noget nærmere. Jeg har allerede nævnt stimuleringen af de mere passive fanger og påvirkningen af de mere aktive fanger i en både socialt og individuelt gavnlige retning. Men også afstivningen af de overfølsomme, let skuffede og resignerede neurastenikere kan prøves i dette miljø, idet man — om muligt på en indirekte måde — sørger for gradvis fremgang gennem deres egen indsats på passende områder, befrier dem for altfor store skuffelser og efterhånden bygger deres selvtillid op m. h. t. arbejdspræstationer og deres forhold til kammeraterne. På grund af det bedre kendskab til fangens karakter kan let-

tere komplekser og forstyrrende vanereaktioner påvirkes gennem en individuel behandling på langt sigt. Afsporede og miljøskadede kan oplæres til et tilfredsstillende specialarbejde, og selv hos nogle udpræget psykopatiske kan man i lang tid undgå det farlige chock, som en „psykopaterklæring“ fører med sig hos mange af denne særligt vanskelige type af lovovertrædere. Nødvendige forudsætninger for et sådant terapeutisk arbejde er *tid* og et planmæssigt *samarbejde* af hele personalet, fordringer, som ikke er lette at opfylde i praksis, men som man må prøve at gennemtvinge for formålets skyld.

Den generalpræventive afskrækkende virkning af de lange frihedsstraffe lider næppe nogen skade, når man indfører sådanne specialpræventive afsoningsformer, som forebygger tilbagefald på en forsvarlig og gavnlig måde og formindsker antallet af de tilfælde, som samfundet nu opgiver som „uforbederlige“.

Også rent økonomisk er disse reformer forsvarlige; i vort tilfælde øvejede alene besparelsen af vagtpersonalet på værkstederne de forhøjede udgifter til de tre nyansatte afdelingsledere. Efter min erfaring kan det lykkes at bevare indtil ca. 20 % flere fanger fra tilbagefald gennem sådanne reformer, selv om man naturligvis ikke ved sådanne forsøg kan fremlægge nøjagtige tal om virkningen.

Rudolf Thieme.